

Om størrelser og innhold

Tekst: Geir Legreid,
daglig leder ved Helgeseter
geir@helgeseter.no

Fjorårets utgivelser av SOR—rapport sluttet med en oppfordring fra Jarle Eknes om å ta en debatt på hvor store samlokaliserte boenheter skal være. Skal det settes en grense?

Med kommunenes etter hvert mangfoldige boløsninger for mennesker med utviklingshemning, er det absolutt på sin plass å drøfte temaet. Men handler det bare om størrelse? Jeg tenker at en ideell bosituasjon handler om langt mer enn å disponere egen leilighet, eller å dele arealer med andre i fellesskapsløsninger.

Mitt innspill baseres på mange års erfaring med både små og store bofellesskap, men ett fellestrekk har vært en rød tråd i alle virksomhetene jeg har arbeidet med – det helhetlige innholdet, med inspirasjon fra antroposofisk sosialpedagogikk. Kanskje det er behov for noen fakta.

Helgeseter, oversiktsbilde 1951.

«Landsbyene» – store, og integrerte fellesskapsløsninger (www.camphill.no)

Det finnes i Norge 10 ulike antroposofiske virksomheter som drifter ulike typer botilbud for mennesker med utviklingshemning. Av disse ti har 6 av virksomhetene gått mye lengre enn ansvarsreformens intensjoner om normalisering og inkludering. Virksomhetene definerer integreringstanken bokstavelig – mennesker med og uten funksjonsnedsettelse bor og lever i sammen, i en liten «landsby». Rollen som ansvarlige pedagoger og veiledere skal balanseres med rollen som medlem av landsbyen. Dette er for de fleste uvanlige valg, men fullt ut gjennomførbart. Landsbyene har et gårdsbruk knyttet opp til driften, basert på en økologisk eller biodynamisk jordbruks-

forvaltning, lønn og godtgjøring er langt på vei behovsbasert, og det spirituelle og kulturelle livet har gode vilkår for dem som vil ta del i det. Landsbyene er godt integrert i sine hjemkommuner, og har stort sett et svært godt samarbeid med sine naboer i lokalsamfunnet. På tross av sin alternative livsvei er menneskene her de samme som vi møter andre steder i samfunnet, i alle fall der engasjement og høye målsettinger er viktige drivkrefter.

Boligene er integrerte løsninger hvor en tilsynsfamilie, eller enkeltpersoner, lever sammen med en eller flere landsbyboere med funksjonsnedsettelse. Her er egne private arealer til alle, men fellesarealene er romslige og innredet med tanke på et levende fellesskap. De fleste «brukerne» (landsbyboerne) er relativt bra fungerende, både med hensyn til arbeidsoppgavene

Eventyrkarneval.

i landsbyen, og til det å leve i et stort sosialt miljø. De som bor her har valgt denne typen boform selv, og det er en viktig premiss. Jeg har møtt flere landsbyboere som har flyttet fra kommunalt tilrettelagte bofellesskap, for å leve sitt liv i landsbyene, hvor de opplever større valgmuligheter og interessante utfordringer med tanke på arbeidsplasser, bolig og sosial utfoldelse.

«Klyngetunmodellen» – større fellesskapsløsninger hvor integrasjon også skjer ved et bevisst forhold til nærmiljøene

Blant de antroposofiske virksomhetene finnes to større fellesskapsløsninger som i innhold og form kan minne mye om landsbyene, men som skiller seg ut på ett vesentlig felt – medarbeiderne er ansatt på

vanlige tariffestede vilkår og bor utenfor virksomheten. Ett av disse er stiftelsen Granly på Toten, som ble etablert i 1938 og med det er Norges eldste sosialpedagogiske hjem. Det andre er Virksomheten Helgeseter som ble etablert i 1954. Begge virksomhetene har som landsbyene gårdsbruk/ hagebruk, bakeri, og en rekke verksteder, med fokus på å ivareta tradisjonshåndverk og produsere varer av høy kvalitet.

Helgeseter (www.helgeseter.no) hvor jeg selv arbeider, har i dag seks bofellesskap med alt fra tre til ni leiligheter i hvert hus. Husene er nøye plassert i forhold til øvrig bygningsmasse og natur, og omkranser et vakkert opparbeidet tun. Boligene er svært ulike, men samtlige har leiligheter i størrelsesorden 35–55 m². Husene har store og innbydende fellesstuer og kjøkken som er plassert slik at de er naturlige samlingspunkt for beboerne. Variasjonen i leilighetene baseres på tilretteleggingsbehovene. Grunnet relativt mange beboere med fysiske funksjonshemninger er flere av leilighetene spesialtilpasset. Det siste bofellesskapet som ble bygget i 2009 har ni leiligheter. Det er bygget med tanke på aldriingsbehov, og utstyr som transportable stoler, senger, og løfteanordninger som krever plass. Det er et uttalt mål at beboerne på Helgeseter skal kunne gis et tilrettelagt tilbud livet ut, uten å måtte flytte til et annet bosted i livets siste periode.

Et så stort kompleks, med mange boliger, verksteder og forsamlingslokaler gir mye rom for et levende sosialt og kulturelt liv, og det bidrar positivt til omverdenens interesse for stedet og de som bor der. Jevnlig arrangeres det fester

og markeder, konserter og skuespill som naboer, venner, og andre kan delta på. De antroposofiske virksomhetene har hatt en kultur for å være en del av sitt nærmiljø. Vi ser det som en naturlig oppgave å invitere andre inn til oss på en måte som kan være til glede for de som bor her og de som kommer på besøk. Ensomhet er ikke noen stor utfordring, men for mennesker som ønsker mindre kontakt med andre eller har behov for skjerming, har de største av virksomhetene klare begrensninger. Derfor er vi bevisste på å påpeke at de som ønsker å bo i et så stort miljø bør være minst gjennomsnittlig interessert i sosial kontakt.

«Naboskapsmodellen» – en integrert løsning

I Bergen ligger et av de mest interessante boalternativene jeg har vært innom. Stiftelsen Verdandi på Garnes, bygget i 1985 et bofellesskap for tre beboere og tre tilsynsfamilier. I tillegg ble det bygget et lite bolighus på tomten som først huset en privat leietaker som ønsket å bo og sosialt bidra til det lille miljøet som etablerte seg. De siste årene har dette huset vært leid ut til en av beboerne. Bofellesskapet er designet med svalgang som gir assosiasjon til et gammelt Bergenssmau, hvor man kan nå de forskjellige leilighetene. Tre tilsynsfamilier bor i huset og delvis arbeider eller bidrar i tilsynet med beboerne. To beboere har sine egne leiligheter, som etter hvert er tilpasset deres valg av livsløp – et samboerskap som kjærester.

Naboskapsmodellen er en fin løsning, og minner mye om de impulsene som man

Fysioterapi i bassenget på Helgeseter.

finner i landsbyene, men naboskapet er i tillegg integrert midt i et boligområde på Garnes, og arbeidstilbudet er i tilrettelagte bedrifter utenfor den antroposofiske virksomheten. På en måte forsøker «naboskapsmodellen» å koble det beste fra flere inkluderingsperspektiver – landsbyenes integrerte boløsninger, og ansvarsreformens idealer om integrasjon i nærmiljøet. Naboskapsmodellen er ut fra mål om integrering og inkludering en modell som burde ha stor interesse i diskusjonen om sosiale fellesskapsløsninger for mennesker med utviklingshemning. Det har den ikke fått, verken fra fagmiljøene, eller norske kommuner. Hvorfor vet jeg ikke, men modellen har en viss sårbarhet – størrelsen. I dette fellesskapet skal ikke bare brukerne trives sammen, men også tilsynsfamiliene, og ved konflikter vil det, for alle som bor her, være mindre muligheter for mobilitet internt i huset.

Innhold og kvalitet

Hva er viktig for menneskene som bor i de fellesskapsløsningene som kommuner og

Høyonn på Helgeseter.

private stiftelser tilbyr? Jeg vil tro de fleste utviklingshemmede har samme behov som folk flest i sine hjem. Følelse av egenverdi, trygghet, grunnleggende sosial kontakt, respekt for den man er, selvbestemmelse mm. Slike kvaliteter lar seg ikke ensidig realisere selv om man kjøper egen leilighet, eller bor i et bofellesskap. Innholdet, aktivitetene som foregår der, menneskene som bor der, og personalet som arbeider der er alle avgjørende bidragsytere.

Men kan størrelse bidra til gode kvaliteter? Ja, mener de antroposofiske virksomhetene. Et større miljø kan bedre rekruttere fagpersonell, det blir lettere å skape et levende kulturliv, og viktigst av alt – et større fellesskap sikrer som regel sosial kontakt med andre. Det er i møte med andre vi blir til. Derfor tror vi på, og organiserer virksomhetene som sosiale møtepunkter både ved utforming av hus, på arbeidsplassen og ved et aktivt kulturliv. Et stort miljø vil

også ha drivkrefter som ønsker kontinuerlig utvikling. Det skaper nye muligheter, mens et lite miljø ofte er prisgitt omgivelsenes støtte – både sosialt, kulturelt og økonomisk. Personlig mener jeg at det privilegiet som er gitt virksomhetene, gjennom statlige og kommunale avtaler med Landsbyene og store virksomheter som Helgeseter og Granly, forplikter til innsats. Det er en fordel for oss å få drive stort. Og vi opplever at omverdenens interesse er større fordi vi har flere krefter å spille på, flere mennesker, og et større sosialt og faglig nettverk. Oppmerksomheten viser seg også i mange søknader og forespørsler om å få bo i landsbyene og i våre andre virksomheter. Om interessen i fremtiden vil være like stor for denne typen tilrettelagte bo- og arbeidstilbud, blir spennende å se.

Retten til å velge sitt bosted begrenses

For mange av søkerne med utviklingshemning som i dag ønsker tilrettelagte botilbud i norske kommuner, mangler en viktig rettighet – valg av boform og valg av bosted. Drømmen om egen bolig begrenses av langt flere forhold enn folk flest må finne seg i; fordommer, plassering av kommunenes personalressurser ved behov for oppfølging, finansieringsløsninger over kommunegrensene, avstand til arbeidsplass og dagsenter, etc. I dag er jussen for svak, og kommunebyråkratiets motivasjon er preget av begrensninger i økonomi, faglige ressurser, og manglende perspektiver på ulike boalternativer. Det er på høy tid å tenke nytt, og se på de mulighetene som finnes. Men det vil kreve en felles innsats hvor både politikere, admini-

Griserøkt på Helgeseter.

strasjon, fagmiljøene, og arbeidstakerne setter hverandre i stevne på lokalplan. I alle fall om kollektive boformer skal være utgangspunktet for kommunenes tjenestetilbud.

Kan stigmatisering skje via fagmiljøene?

Jeg tror det er vanskelig å drøfte spørsmål om størrelser og type boløsninger, om ideologiene tar over for dialogen. Slik sett er jeg skeptisk til en debatt om størrelser alene. Det er heller ikke utenkelig at flere mennesker, både med og uten funksjonsnedsettelse, i fremtiden setter sosiale fellesskapsløsninger høyere enn i dag, og at det kan bli vanligere med boformer som kan minne om de integrerte løsningene

som finnes i landsbyene, på Helgeseter, eller i bofelleskapene rundt i landet. Økt valgfrihet blir for meg et viktig prinsipp.

Det er en også fare for at fagmiljøenes holdninger i spørsmålet om størrelser, kan være med å stigmatisere forestillingen om at kollektivløsninger av en viss størrelse er mindre verdt enn andre boformer. Det bør unngås og her har vi alle et ansvar for en balansert debatt. Om Eknes sin utfordring handler om å trekke grenser i forhold til kommuner som primært styres av økonomi og funksjonalitet, fremfor innhold og kvalitet, kan en avgrensning være en av løsningene. Det hadde bare vært en så mye mer interessant utfordring å få jobbet med innholdet i stedet. ●●●